

голодную смерть. В результате реализации этих планов 2 миллиона советских военнопленных погибли от истощения в первый год войны (с. 14).

Удивительно, но среди палачин Гитлера много образованных людей. Но они со рвением используют свои знания во зло людям. При этом они все интригуют друг против друга, грызутся друг с другом, соревнуясь в пресмыкательстве пред фюрером.

Показательна здесь судьба Эрнста Рёма, фронтовика и гомосексуалиста, стремившегося превратить штурмовиков (СА) в самостоятельную силу Третьего рейха. Своими гомосексуальными наклонностями он ставил в двусмысленное положение верхушку национал-социалистов, твердившую об отстаивании традиционных ценностей семьи. Своим стремлением к автономии СА он доходил до противопоставления штурмовиков НСДАП. В середине 1931 г. количество штурмовиков достигало 400 тыс. Они дестабилизировали жизнь страны, терроризируя политических противников нацистов. Важность штурмовых отрядов для решения тактических задач заставляла Гитлера мириться с Рёмом. После прихода фашистов к власти штурмовики очень способствовали превращению легальной победы на выборах в абсолютный захват властных позиций в стране. СА создали 40 концлагерей для неугодных. Руководители СА все сильнее расходились с партийными структурами. Рём реально угрожал Гитлеру. 30 июня 1934 г. отряды СС арестовывают офицеров СА и уничтожают их. 1 июля Гитлер санкционировал расстрел Рёма. Эти события вошли в историю как «ночь длинных ножей». Очень, кстати, современная история.

Это и есть настоящий фашизм, без всякой романтики «Аненербе» (Ahnenerbe) и уличных потасовок. Открытая террористическая диктатура, античеловечная, несущая смерть и разрушения. Тупик исторического развития.

И. Ф. Кононов

**[Рец.]: Чорна Н. Україна і Польща: історіографія відносин
(кін. ХХ – поч. ХХІ ст.) : Монографія / Наталія Чорна. –
Вінниця : ПП Балюк І.Б., 2014. – 416 с.**

Українсько-польські відносини, зміст та характер яких формувався упродовж століть, еволюціонуючи під впливом низки взаємопов'язаних детермінант, наприкінці 1980–1990-х рр. почали набувати принципово нового якісного наповнення. Зі здобуттям Польщею політичної незалежності та проголошенням незалежності Україною розпочалася нова сторінка їх спільної історії. Окрім спільного минулого, усталених господарських та соціокультурних зв'язків, на користь співпраці позначився орієнтований на євроатлантичний простір зовнішньополітичний вибір та взаємне прагнення двох держав бачити одна одну у ЄС та НАТО. Вийшовши у середині 90-х рр. ХХ ст. на рівень стратегічного партнерства, відносини Києва та Варшави продовжують додавати у вазі. Однозначно на благо співпраці позначається лобювання Польщею українських інтересів у колах європейського та світового політикуму, сприяння мирному врегулюванню революційних подій у нашій державі, підтримка її у конфлікті з Росією.

Безумовним свідченням значущості взаємин України та Польщі, як для кожної із держав, так і Європи та світу загалом, є стійкий триваючий інтерес до них наукової громадськості. Репрезентований великою кількістю різноманітних за змістом, формою, рівнем теоретичних узагальнень та аналітичної критичності праць, доробок із проблеми цілком своєчасно поповнився монографічною працею Наталії Чорної «Україна і Польща: історіографія відносин (кін. ХХ – поч. ХХІ ст.)». Будучи першою спробою комплексного неупередженого осмислення й оцінки напрацювань із проблеми, їх узагальнення та систематизації, робота стала адекватною відповіддю існуючим запитам та посіла, таким чином, важливе місце у вітчизняній історіографії.

Намагаючись комплексно проаналізувати історіографію проблеми, Наталія Чорна використала увесь спектр праць, різною мірою дотичних до предмета дослідження. У поле дослідницького пошуку потрапили спеціальні наукові студії, матеріали преси, мемуарна література, наукові праці синтетичного характеру, узагальненого та навчального типу, публіцистика, аналітика тощо. Зосередившись на розгляді здобутків, насамперед, українських дослідників, для осмислення окремих аспектів стосунків двох держав Н. Чорна постійно зверталася до праць їх зарубіжних (польських, російських та деяких інших) колег. Очевидно на користь роботі позначилося включення до джерельного комплексу, окрім праць істориків, напрацювань політологів, соціологів, економістів, а також представників інших сфер наукового пізнання. Такий підхід дозволив дослідниці комплексно осмислити історіографію взаємин двох держав доби їх незалежності, під різним кутом поглянути на низку важливих проблем та запропонувати, таким чином, власне їх бачення.

Монографія складається зі вступу, п'яти розділів, що поділені на п'ятнадцять підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Структура основної частини роботи, обумовлена її метою, завданнями та характером наукового пошуку, дозволила повною мірою розкрити предмет дослідження.

Неабиякої уваги заслуговує перший розділ роботи. Важливим та своєчасним є авторський погляд на теоретико-методологічні засади історіографії українсько-польських відносин означеного періоду. Повною мірою поділяючи думку про те, що рівень і якість історіографічного дослідження будь-якої проблеми залежать від його термінологічного і понятійного забезпечення, у монографії виокремлено основні елементи

понятійно-категорійного апарату, що використовувався дослідниками при вивченні сучасних українсько-польських відносин. Чимало уваги Н. Чорна приділила вибору й обґрунтуванню наукових принципів, методів та підходів до вивчення проблеми.

Позитивною рисою монографії є ґрунтовний аналіз визначальних тенденцій, закономірностей та особливостей нагромадження знань про відносини України та Польщі упродовж кінця 80-х рр. ХХ ст. – 2010 р. Осмислення процесу нарощування знань із проблеми дозволило авторці виокремити у ньому два етапи. Упродовж першого з них, що розпочався на початку 1990-х рр. та був позначений появою досліджень, присвячених лише окремим аспектам українсько-польської взаємодії, унаслідок незавершеності процесу формування нормативно-правової та організаційно-інституційної основи співпраці, тиск політичної кон'юнктури, дефіцит інформації та «методологічний шок», наукові здобутки виявилися не надто вражаючими. Початок відліку нового історіографічного етапу авторка датує кінцем 1990-х рр.: завершення формування нормативно-правової основи співробітництва між двома державами та перетворення його, таким чином, у повноцінний об'єкт дослідження у поєднанні з переходом на нову методологічну основу та ліквідацією значної частини раніше існуючих обмежень виявилися тими чинниками, які зумовили неабияку активізацію наукового пошуку та появу, як наслідок, великої кількості тематичних праць.

Проаналізувавши понад 800 робіт, різною мірою дотичних до предмета дослідження, в історіографії проблеми авторці монографії вдалося виявити наявність окремих сформованих тенденцій. Так, як з'ясувала Н. Чорна, на сьогодні далеко неоднаковим є ступінь дослідженості аспектів українсько-польської взаємодії: окремі з них осмислені на високому теоретико-методологічному рівні, інші досі продовжують чекати на свого дослідника. Прикметною рисою історіографії проблеми є наявність окремих наукових осередків, які наполегливо працюють над вивченням взаємин України та Польщі. На користь справи позначається розширення географії наукового пошуку, долучення до роботи над проблемою дедалі більшої кількості фахівців.

Формуванню цілісного погляду на взаємини України та Польщі, безумовно, сприяють комплексні праці відомих істориків-міжнародників, до яких, намагаючись осмислити ситуацію, у якій відбувалося становлення та розвиток українсько-польського партнерства, постійно звертається Н. Чорна. Такими, зокрема, є роботи Л. Алексієвця, С. Віднянського, Л. Зашкільняка, А. Кудряченка, Ю. Макара, А. Мартинова, С. Трояна, Л. Чекаленка та ін. Їхні ідеї та концепти склали теоретичне підґрунтя авторського підходу до вивчення сучасних взаємин між Україною та Польщею, з'ясування їхнього місця у сучасній геополітичній конфігурації. Чималий внесок в осмислення проблеми, як свідчить джерельна база монографії Н. Чорної, зробили відомі вітчизняні полоністи, фахівці з новітньої доби української історії. Не позбавлені важливості та актуальності, разом із тим, праці багатьох дослідників-початківців. Безперечно, внесок кожного із авторів, до праць яких зверталася Наталія Чорна, є далеко неоднаковим, проте лише за умови їх комплексного використання, опрацювання та аналізу авторці праці вдалося досягти реалізації поставлених завдань.

Важливі проблеми піднімаються у другому розділі монографії. Очевидним здобутком є обґрунтування концептуальних засад співробітництва України та Польщі. У той час, як доктринальні основи політики Польщі щодо України мають тривалу історичну традицію та на сьогодні є чітко сформованими, офіційному Києву, – зауважує дослідниця, – бракує чіткої концепції розбудови відносин з Польською державою (с. 78). Виводячи традицію обґрунтування політики Польщі щодо сусідів на Сході із часів Середньовіччя і вбачаючи її продовження у сьогоденні, – природно, із плином часу концепція взаємин значною мірою еволюціонувала, – Н. Чорна, цілком справедливо, на нашу думку, наполягає на необхідності для України якомога швидше визначитися із парадигмою політики щодо Польщі.

Заслугує на увагу параграф, присвячений осмисленню українсько-польської взаємодії у світли політики «великих держав». Дослідниця спробувала з'ясувати міру обумовленості партнерства України та Польщі політикою Росії, ЄС та США. Обґрунтовуючи заангажованість кожної з держав у взаєминах Києва та Варшави, Н. Чорна проаналізувала геополітичні інтереси кожної із них та, погоджуючись із думкою авторів праць, дійшла висновку про однозначну їх налаштованість будь-якою ціною зберегти свій вплив у регіоні та поставити, таким чином, під сумнів великодержавні претензії конкурентів. Так, сприяння Україні та Польщі з боку ЄС та США науковці схильні обґрунтовувати прагненням останніх відтиснути Росію далі на Схід та мінімізувати її вплив на європейську політику. Одночасно Росія за звичкою продовжує розглядати Україну та Польщу сферою свого впливу, намагаючись будь-якою ціною зберегти свою присутність у ній. І якщо на вступ Польщі до НАТО та ЄС офіційна Москва погодилася (ціною значних поступок зі сторони Заходу), долученню до них України, – переконані автори, – вона перешкоджатиме до останнього. Принагідно зауважимо, що у прагненні дистанціюватися від Росії науковці вбачають одну з передумов виходу взаємин України та Польщі на рівень стратегічного партнерства.

Здобутки історіографії в осмисленні магістральних напрямів українсько-польських відносин проаналізовано у третьому розділі монографії. Так, Н. Чорна розглянула історіографію політичної, торговельно-економічної, соціокультурної складової взаємин двох держав, а також транскордонних зв'язків між ними. Найбільш опрацьованими, як виявилось, є політичні відносини. Прискореними темпами упродовж останнього часу вивчалися аспекти торговельно-економічної взаємодії й транскордонного співробітництва. У той же час соціокультурна складова відносин України та Польщі, попри очевидну важливість, залишається, на думку авторки, розробленою дещо поверхово. Неодноразово у своїх працях науковці намагалися з'ясувати міру відповідності українсько-польських відносин заявленому рівню стратегічного партнерства. Такими, що відповідають йому, дослідники, зазвичай, називають політичні взаємини, одночасно зв'язки в інших сферах потребують, на їх думку, концептуального переосмислення й активізації.

Висвітленню науковцями еволюції українсько-польського партнерства в контексті розгортання процесів євроатлантичної і європейської інтеграції та розбудови кожною з держав взаємин із НАТО та ЄС присвячено четвертий та п'ятий розділи монографії «Україна і Польща: історіографія відносин (кін. ХХ – поч. ХХІ ст.)». Окрім теоретичної цінності, авторка наголошує на очевидній практичній значущості досліджень із проблеми: для України, яка дедалі активніше заявляє про своє прагнення поглиблювати взаємини із Європейським Союзом із наступним вступом до нього, а також розглядає можливості приєднатися до Північноатлантичного альянсу, польський досвід інтеграції до НАТО та ЄС може стати свого роду дороговказом на обраному шляху. Принагідно зауважимо, що офіційна Варшава неодноразово заявляла про свою готовність сприяти їй у цьому. Вбачаючи у партнерстві України та Польщі відображення прагнення кожною із держав позбутися російського впливу, автори праць, а разом з ними і Н. Чорна, відзначають антиросійську спрямованість їх європейського вибору, називаючи його «втечею» від Росії.

Монографія Наталії Чорної є вдалою спробою підведення підсумків у вивченні сьогоденних взаємин України та Польщі, систематизації та узагальненні досягнутих успіхів, а разом з тим, окреслення аспектів проблеми, які потребують подальшого опрацювання, визначення перспективних напрямів майбутніх досліджень. Ідейна спрямованість, змістове та концептуальне наповнення, рівень та характер виконання праці дають підстави робити висновок про суттєвість поповнення нею вітчизняної історіографії. Окрім теоретичної цінності, на користь якій позначаються фахове бачення глибинних передумов ґатунку сьогоденних взаємин України та Польщі, осмислення їх крізь призму багатьох взаємопов'язаних чинників, обґрунтування причинно-наслідкових зв'язків між подіями спільного буття, робота має чимале практичне значення, яке полягає у можливості застосування запропонованих висновків та узагальнень у співробітництві України та Польщі, означенні та розбудові найбільш перспективних їх аспектів. Усе це, таким чином, свідчить, що книга Н. Чорної стане у нагоді студентам та викладачам, науковцям, політикам та дипломатам, широкому читацькому колу, загалом – усім тим, кому цікава історія українсько-польських відносин.

О. А. Мельничук